

create at the lessons the situation of success by encouraging and supporting the progress and the result of the work of children on the learning of knowledge, the fulfillment of individual creative tasks, independent work of choice; to implement a personal approach to constructing the content of educational work of children according to the levels of development of their cognitive activity; to organize group forms of cognitive activity on the basis of co-creation and cooperation. The proposed stages and various forms and methods of work have positively influenced the formation of a positive attitude towards learning, indicators and training for students to work training.

Keywords: stages, preparation of future teachers, elementary school, labor studies, labor activity.

УДК 378.011.3-051:316.77-047.22:808.5

Барахтян М. М.

РОЛЬ РИТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Статтю присвячено проблемі розвитку комунікативної компетентності майбутнього учителя як необхідної професійної складової педагогічної майстерності.

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної й спеціальної літератури, практичного досвіду висвітлено основні концептуальні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки.

Обґрунтовано особливості організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення риторики, а також визначено необхідність дотримання при цьому певних вимог: створення відповідних психолого-педагогічних умов, розробки цілісної професійно-методичної системи навчання і запровадження у навчальному процесі виконавчого творчого звіту та поетапного системного оцінювання знань і умінь студентів.

Зроблено висновок, що вивчення риторики й володіння риторичною компетентністю – одним із важливих чинників формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, риторична компетентність.

Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя – одна із актуальних проблем вищої школи, оскільки в ХХІ столітті в умовах нової філософії освіти підготовка вчителя нового типу постає найважливішим чинником успішного входження України в освітній і світовий простори.

У сучасній педагогічній науці питання компетентісного підходу розглядаються в працях вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Н. Брюханова, І. Зязюна, А. Маслоу, Н. Ничкало та ін.

Розкриття сутності ключових компетентностей висвітлено в працях Л. Горобець, І. Зимньої, В. Краєвського, О. Корніяки, А. Хуторського та ін.

Методичні аспекти формування фахової компетентності майбутніх

фахівців досліджують М. Михальська, О. Падалка, В. Юрченко та ін.

Практика свідчить, що вчитель завжди виступає комунікативним лідером. Комунікативна компетентність учителя допомагає йому привертати увагу своїм мовленням, організувати діалог і вести його у відповідності з нормами мовного етикету.

Як відомо, термін “комунікативна компетенція” вперше було започатковано Деллом Хаймсом ще в 60-70 роках ХХ сторіччя. На підґрунті лінгвістичної парадигми, соціолінгвістики, психолінгвістики та соціальної психології. З часом, у 80-х роках М. Канале та М. Суєєн виділили в ній чотири головні компоненти: граматичну (здатність застосовувати лексичні елементи і граматичні правила), соціолінгвістичну (здатність вибудовувати відповідь відповідно до різних соціальних обставин), стратегічну (правильне використання комунікативних стратегій) та дискурсивну (здатність пов’язувати речення відповідно до правил дискурсу).

Комунікативна компетенція в широкому розумінні трактується сучасними науковцями лінгводидактами як комплекс застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних ситуаціях. Це не тільки володіння словником і граматиною, а й знання ситуацій та умов, за яких відбувається мовленнєвий акт, знання можливих наслідків конкретного способу впливу на особистість і досягнення окреслених цілей.

Комунікативна компетентність учителя трактується як здатність ефективно використовувати професійні знання при вирішенні педагогічних задач у процесі комунікації на підставі володіння мовною, мовленнєвою і риторичною компетенціями.

Мета статті полягає у розкритті особливостей риторичної освіти та її значення у формуванні комунікативної компетентності майбутнього вчителя у процесі фахової підготовки.

Запровадження протягом двох останніх десятиріч навчальної дисципліни “Риторика” (“Основи красномовства”) за кредитно-модульною системою навчання допомагають вирішувати проблему цілісного підходу до формування комунікативної компетенції майбутнього вчителя, коли в центрі уваги знаходяться не тільки теоретичні знання, а й виконавські вміння, індивідуальна позиція і складні інтегровані якості, які свідчать про сформованість риторичної компетенції як складової комунікативної компетенції.

Риторика – класична наука про ораторське мистецтво і красномовство. Вона вчить думати, виховує почуття слова, формує смаки, встановлює цілісність світовідчуття.

Мовні особливості публічного виступу зближують риторику з поетикою, філософією, логікою, психолінгвістикою, лінгводидактикою, сценічним мистецтвом. Навчання риторики передбачає формування різних знань і умінь (лінгвістичних, психологічних, етичних, естетичних, сценічних), спрямованих на розвиток риторичної компетентності особистості, тобто

здатність і готовність здійснювати ефективне спілкування в соціумі й професійній діяльності. Слід також зазначити, що вивчення риторики сприяє розвитку таких важливих професійних і особистісних якостей, як: культури мислення, культури мовлення, культури спілкування й культури поведінки.

Вивчення риторики розширює горизонти пізнання і спілкування, активізує мисленнєву, розумову і мовленнєву діяльність, розкриває широкі можливості самовираження творчого потенціалу особистості. Адже сутність риторики виявляється в таких її позиціях, як: системності (риторична формула складається із семи законів), інтегрованості (ґрунтується на здобутках інших наук), комплексності (наука + мистецтво), прикладній спрямованості (застосовується в практичній діяльності), універсальності (проявляється в усіх сферах суспільної діяльності), моральній зумовленості (розкриває інтелектуальний і духовний світ особистості).

На підставі наукових досліджень лінгводидактів доведено, що мовно-мовленнєва і лінгвістична компетенції є базовими при формуванні комунікативної компетенції, а риторична компетенція є її складовою, універсальною.

Риторична компетенція трактується як сукупність знань і вмінь, що забезпечують ефективну комунікацію в міжособистісній, професійній та публічній сферах.

Вивчення риторики в умовах університетської освіти передбачає засвоєння студентами знань про мову й мовлення, основ класичної і сучасної риторики як науки про мисленнєво-мовленнєву діяльність, спрямовану на досконале інформування, переконання, а також формування умінь і навичок продукувати тексти різного типу відповідно до мети, завдань та умов спілкування.

Зміст і методика занять під час вивчення риторики з метою формування у студентів нефілологічних спеціальностей комунікативної компетентності передбачає:

- вивчення і засвоєння теоретичних положень риторики і норм літературної мови;
- виконання системи творчих завдань на практичних заняттях;
- здійснення контролю за виконання самостійної (індивідуальної) роботи студентів.

У зв'язку з цим у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя було введено таку форму роботи як виконавський звіт на кожному з визначених етапів навчального процесу.

Система творчого виконавського звіту дозволяє студенту виявити свій мисленнєво-мовленнєвий потенціал, усвідомити рівень сформованості педагогічної техніки і майстерності володіння ораторським мистецтвом (переконливим живим словом).

Так, на першому етапі враховується вияв такої характерної

направленості, як розуміння студентами значення мисленнєво-мовленнєвої культури в педагогічній діяльності, розуміння і володіння різними стилями мовлення, опанування відповідною професійною термінологією, а також визначення основної виконавської мети залежно від тематичної направленості виступу та специфіки аудиторії слухачів.

На другому етапі враховуються такі параметри, як шляхом виконання тренувальних вправ і творчих виконавських завдань, удосконалюється техніка мовлення (дихання, голос і дикція), а також виробляються уміння професійної ораторської майстерності через ефективне оперування засобами логічної та емоційної виразності (логіка, мелодика і темпоритм мовлення, виразні жести, міміка, рухи тощо).

На третьому етапі до вже зазначених вимог додаються власне виконавські вміння реалізувати мету і завдання в процесі підготовки і виголошення публічної промови.

У завершальному етапі студенти готують різножанрові усні виступи (доповідь, лекція, виступ, промова, розповідь) на професійну, суспільно-політичну та морально-етичну тематику з урахуванням соціально-психологічної характеристики слухачів, дотриманням основних етапів підготовки текстів промов та їх композиційних особливостей, а також використання ефективних засобів активізації уваги слухачів.

Під час аналізу виконавських звітів та їх оцінювання особлива увага звертається на сформованість і ефективність прояву таких важливих умінь комунікативної компетенції у майбутніх учителів, як: культура та виразність мовлення, активність взаємодії, уміння інформувати, доводити, переконувати в процесі виступу, а також манера поведінки і стиль спілкування із слухачем.

Цікавими й ефективними під час проведення семінарських і практичних занять є також такі інтерактивні технології модельованого навчання, як: рольова гра, інсценізація, драматизація, виступ-презентація, дебати.

Засвоєння знання основних ознак комунікативного мовлення (правильність, точність, логічність, доречність, образність і виразність, багатство і різноманітність) з дотриманням норм літературної мови (орфоепічної, граматичної, лексичної, стилістичної) сприяють формуванню в майбутнього вчителя достатньо високого рівня культури мовлення.

Цьому запобігають систематичне виконання вправ і творчих завдань на кожному практичному занятті, а саме: розробки мовного апарату шляхом виконання артикуляційної гімнастики, робота із словниками, здійснення перекладу текстів різних стилів з однієї мови на іншу, написання текстів виступу і їх виголошення, читання текстів і декламація творів художньої літератури, слухання та аналіз вірцевих виступів, а також здійснення самоаналізу мовлення.

Декламація студентами різножанрових творів художньої літератури повинна сприяти розвитку техніки мовлення (дикції, голосу й дикції), ефективному добору засобів логічної й емоційної виразності, які

допомагають у розкритті змісту тексту і реалізації визначеної виконавської мети.

Вища школа як соціальний інститут покликана надати студентам міцні наукові знання, напрацювати навички та вміння застосовувати їх на практиці і в подальшому житті.

Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя у процесі вивчення риторики об'єднує зміст і технології, які реалізуються через систему завдань різного типу і рівня складності з урахуванням особливої організації навчально-виховного процесу в виші.

Загальна мета навчальних завдань спрямована на:

- формування системи теоретичних знань і вимог, які впливають із сутності основних законів риторики;
- уміння опрацьовувати інформацію з різних джерел, інтерпретувати й висловлювати особисте ставлення до обговорюваних проблем;
- структурувати виступи відповідно до жанрових різновидів публічних виступів з урахуванням специфіки аудиторії слухачів;
- ефективно використовувати прийоми активізації уваги слухачів, а також упорядковувати словесний матеріал з дотриманням норм літературної мови (і стильових особливостей виступу).

Кінцевим результатом використання цілісної системи завдань з курсу риторика має стати не лише оволодіння сумою теоретичних знань, умінь, а сформована комунікативна компетентність: здатність керуватися набутими знаннями й уміннями, готовність використовувати набутий досвід у подальшій професійній діяльності.

Проте слід зазначити, що проблема комунікативної компетентності особливої гостроти в останні роки набуває в діяльності вчителів різного фаху загальноосвітньої школи. Адже для вчителя будь-якого фаху є важливими такі комунікативні вміння, як: вивчати тематичний матеріал з різних джерел, аналізувати теоретичні положення в науці й практиці, планувати і застосовувати ефективні методи викладу інформативного матеріалу, використовувати різні форми (різновиди) усних виступів, прогнозувати співпрацю з учнівською аудиторією тощо.

Особливо актуальними сьогодні стають настанови видатного педагога, реформатора-гуманіста, ученого В. О. Сухомлинського, який наголошував: "Нехай у школі панують яскрава думка, живе слово і творчість дитини. На цих основних трьох китах повинен стояти весь зміст, характер духовного життя і розумового розвитку дітей" [9].

Ці заповітні слова педагога-мислителя мають стати дороговказом нинішнім і майбутнім педагогам.

Отже, формування комунікативної компетентності майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей під час вивчення риторики визначається нами як цілеспрямований процес, який обумовлюється дотриманням відповідних психолого-педагогічних та лінгводидактичних умов, а також застосуванням науково-методичної системи творчих завдань.

Використана література:

1. *Абрамович С. Д.* Мовленнєва комунікація / С. Д. Абрамови, М. Ю. Чікарьова. – Київ, 2004.
2. *Буяльський Б. П.* Поезія усного слова : Азбука виразного читання / Б. П. Буяльський. – Київ : Рад. Школа, 1990.
3. *Дороніна Н. С.* Культура спілкування ділових людей : посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів / Н. С. Дороніна. – Київ : Видавничий дім “КМ Academia”, 1997.
4. *Карнегі Д.* Як здобувати друзів і впливати на людей / Д. Карнегі. – Київ, 1990.
5. *Мацько Л. І.* Риторика / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – Київ, 2003.
6. *Пентиліук М. І.* Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови / М. І. Пентиліук // *Укр. мова і літ-ра в школі.* – 1999. – № 3 – С. 8-10.
7. *Сагач Г. М.* Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації : навчальний посібник / Г. М. Сагач. – Київ, 2003.
8. *Сухомлинський В. О.* Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 5. Статті / В. О. Сухомлинський. – Київ : “Рад. школа”, 1977. – 639 с.
9. *Томан Іржі.* Мистецтво говорити / І. Томан. – Київ, 1990.

References:

1. *Abramovych S. D.* Movlennieva komunikatsiia / S. D. Abramovy, M. Yu. Chikarova. – Kyiv, 2004
2. *Buialskyi B. P.* Poeziia usnoho slova : Azbuka vyraznoho chytannia / B. P. Buialskyi. – Kyiv : Rad. Shkola, 1990.
3. *Doronina N. S.* Kultura spilkuvannia dilovykh liudei : posibnyk dlia studentiv humanitarnykh fakultetiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv / N. S. Doronina. – Kyiv : Vydavnychiy dim “KM Academia”, 1997.
4. *Karnehi D.* Yak zdobuvaty druziv i vplyvaty na liudei / D. Karnehi. – Kyiv, 1990.
5. *Matsko L. I.* Rytoryka / L. I. Matsko, O. M. Matsko. – Kyiv, 2003.
6. *Pentyliuk M. I.* Naukovi zasady komunikatyvnoi spriamovanosti u navchanni ridnoi movy / M. I. Pentyliuk // *Ukr. mova i lit-ra v shkoli.* – 1999. – № 3 – S. 8-10.
7. *Sahach H. M.* Dilova rytoryka: mystetstvo rytorychnoi komunikatsii : navchalnyi posibnyk / H. M. Sahach. – Kyiv, 2003.
8. *Sukhomlynskyi V. O.* Vybrani tvory. V 5-ty t. T. 5. Statti / V. O. Sukhomlynskyi. – Kyiv : “Rad. shkola”, 1977. -639s.
9. *Toman Irzhi.* Mystetstvo hovoryty / I. Toman. – Kyiv, 1990.

БАРАХТЯН Н. Н. Роль риторического образования в формировании коммуникативной компетентности будущего учителя.

Статья посвящена вопросу развития коммуникативной компетентности учителя как необходимой профессиональной составной педагогического мастерства.

На основании теоретического анализа психолого-педагогической и специальной литературы, практического опыта рассмотрены основные концептуальные подходы к формированию коммуникативной компетенции будущих учителей нефилологических специальностей в процессе профессиональной подготовки.

Обусловлены особенности организации учебно-познавательной деятельности будущих учителей в процессе изучения риторики, а также определены при этом необходимые требования: создание соответствующих психолого-педагогических условий, разработки целостной профессионально-методической системы обучения.

Сделан вывод, что изучение риторики и овладение риторической компетентностью – одним из важных факторов формирования коммуникативной компетентности будущего учителя.

Ключевые слова: *компетентность, коммуникативная компетентность, риторическая компетентность.*

BARAKHTYAN MYKOLA. A role of rhetorical education is in forming of communicative competence of future teacher.

The article is devoted the question of development of communicative competence of teacher as necessary professional component pedagogical trade.

On the basis of theoretical analysis of психолого-педагогической and special literature, practical experience the basic conceptual going is considered near forming of communicative jurisdiction of future teachers of unphilological specialities in the process of professional preparation.

The features of organization of educational-cognitive activity of future teachers are conditioned in the process of study of rhetoric, and also necessary requirements are certain here: creation of the proper психолого-педагогических terms, developments of the integral professionally-methodical departmental teaching.

A conclusion is done, that study of rhetoric and capture a rhetorical competence – one of important factors of forming of communicative competence of future teacher.

Keywords: *expertise, communicative expertise, speech and oratorical expertise, elocution.*

УДК 373.5.016+37.011.3-051

Бурдун В. В.

ЗАВДАННЯ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД ВЧИТЕЛЕМ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ STEM-ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячена розгляду завдань, які стоять перед вчителем трудового навчання у STEM-орієнтованому підході до навчання, дається визначення STEM-освіти, відзначається, що залучення учнів у STEM може впливати на розвиток таких навичок: співробітництво, комунікативність, творчість, критичне мислення.

Також в статті визначається, що особливою формою наскрізного STEM-навчання є інтегровані уроки і саме прикладна спрямованість предмету “Трудове навчання” дозволяє знайти безліч тем для проведення бінарних уроків і інтеграції знань з різних предметів для вирішення практичних завдань, які можуть розглядатись на уроках трудового навчання.

В статті вказується, що однією з основних форм наскрізного STEM-навчання є дослідно-проектна діяльність, розглядаються актуальні напрямки роботи STEM-центрів, наголошується на тому, що саме вчителю трудового навчання повинні стати в авангарді створення та розвитку STEM-центрів, ініціювати процес оновлення матеріальної бази, розробляти та проводити заняття по декільком напрямкам роботи центру. Вони повинні постійно підвищувати власну кваліфікацію, засвоювати нові перспективні напрямки роботи, залучати учнів до дослідної і творчої діяльності.

Ключові слова: *STEM-освіти, STEM-центри, трудове навчання, інтеграція.*

В Україні, як і в більшості Європейських країн, останнім часом бракує кваліфікованих робітників і інженерно-технічного персоналу. Це пов'язано, перш за все, з небажанням молоді вивчати дисципліни природничо-математичного циклу і присвячувати себе складним професіям. Не сприяє захопленню учнів цим циклом дисциплін і застаріла матеріальна база